

Mein Kampf, těžká pornografie atp.

V této práci se budeme zabývat literaturou, která je alespoň v nějakém smyslu negativní. Konkrétněji se pokusíme zodpovědět následující: Jaké negativní účinky může literatura mít? Jsou ty pak dostatečné k tomu, aby bylo v něčem zájmu přijmout opatření proti takové literatuře? Abychom se pokusili o odpovědi, budeme se nejprve krátce věnovat negativní atributům obecně. Poté zavedeme užitečné kategorie, které doplníme patřičnými příklady. To vše pak poskytne živnou půdu pro rozumný závěr.

Rozlišovat mezi negativním a pozitivním dokází jen vědomé bytosti. Nebýt jich, svět by se jednoduše vyvíjel podle svých pravidel, děly by se jednotlivé události, ale nikdo by je nehodnotil jako pozitivní nebo jako negativní. Pokud je nám dnes známo, všechna literatura je tvořena i konzumována lidmi. Omezme se tedy na to, že ze všech vědomých bytostí budeme zkoumat negativitu jen z pohledu lidstva. Nikoli však nutně z pohledu celého lidstva, nýbrž z pohledu libovolné podskupiny lidstva. Tři nadcházející odstavce takové situace ilustrují.

Uvažme článek o zdraví, v němž se čtenář dočte, že prášek z nosorožčích rohů má zázračně léčivé účinky. Takový článek pravděpodobně zvyšuje poptávku po prášku z nosorožčích rohů, což může vést k posílení nelegálního lovu nosorožců. Obzvláště pokud informace o léčivých účincích prášku není pravdivá, bude mnoho lidí hodnotit článek negativně, protože vede k většímu ohrožení nosorožčí populace. Na druhou stranu je dost možné, že lovci nosorožců shledají článek pozitivním, protože spolu s rostoucí poptávkou vzroste i cena nosorožčího rohu a oni tak budou vydělávat více.

Nyní vezměme v potaz některé z děl naturalismu. Vybíráme naturalismus, protože u něj je ta negativní stránka nalezitelná poměrně přímočaře, ale stejně tak bychom mohli vzít publikaci z jakéhokoli jiného literárního směru. U naturalistického díla lze velmi jednoduše argumentovat, že nevyváženě prezentuje lidské trápení, takže je mnoha čtenářům nepříjemné. Jiní však mohou dílo shledávat pozitivním, protože většina literatury do té doby měla za cíl vyvolat pocity příjemné, jako jsou ty navozené láskou, spravedlností, přátelstvím, dostatkem hmotných zásob apod., tudíž naturalismus, jenž takové pocity upozaduje, rozšiřuje obzory vnímání světa a v tom tkví jeho pozitivum. Co se týče jiné nepříjemnosti, již může čtenář v textu nalézt, můžeme dále poukázat na erotické pasáže v literatuře. Někteří čtenáři mohou být erotickým obsahem pohoršeni, a proto jej mohou označit za negativní. Jiní se při čtení těchto částí mohou cítit příjemně, a tak jej mohou považovat za pozitivní. Navíc jak v případě naturalismu, tak i v případě erotických pasáží, by se mohlo stát, že daná literatura čtenáře trvale změní. Tedy že literatura o strádání ve společnosti ono strádání způsobí nebo že erotický obsah povede k rozmachu erotiky v každodenním životě. V obou případech to především znamená, že negativní dopad dané literatury by zasáhl i ty, kdož se vědomě rozhodli takovou literaturu nečíst.

Do třetice se zaměříme na Mein Kampf a jemu podobné publikace. Běžně přijímaná negativa tohoto díla nespočívají tolik v nepříjemnosti navozené při samotném čtení, ačkoli ta se také může občas objevit. Spocívají spíše v myšlenkách, jež mohou v čtenářově mysli zůstat trvale či alespoň dlouho v porovnání s časem stráveným nad knihou samotnou. Myšlenky jako rasismus, antisemitismus nebo nadřazenost určitého národa vyskytující se v takovém spise jsou totiž proti základním hodnotám mnohých lidí. Ti pak mohou tvrdit, že kniha je negativní, protože šíří nepřijatelné ideje. Opět ale můžeme poukázat na někoho, kdo by s tímto hodnocením nesouhlasil. Už v roce 1939 bylo prodáno přes pět milionů kopií knihy Mein Kampf¹ a alespoň část z těch, kdo si výtisk přečetli, s mnoha myšlenkami souhlasila. Tito čtenáři pak považovali knihu za pozitivní, protože předkládala možná řešení leckterých tehdejších problémů.

Uvědomujeme si tak, že o negativní obsah v literatuře přílišná nouze není. Zajisté lze najít i další příklady. Zatím se nám vždy podařilo najít jak odpůrce, tak i zastánce daných textů. A právě proto, že snad žádnou z knih níže rozebíraných nebudeme moci označit za absolutně negativní pro každého člověka, budeme užívat pomocných přívlastků „nevhodná“, „nežádoucí“, „nelegální“, pro označení různých typů negativního vnímání literatury lidmi. Ty nám, doufejme, pomohou lépe si uvědomit rozličná hlediska, z nichž lze negativitu textu posuzovat. Pro začátek vysvětleme, co si pod každým z těchto tří pojmů představujeme.

Jako nevhodnou zde označme tu literaturu, která jistým způsobem porušuje zavedené kulturně-společenské normy. Například tedy rozebírá témata ve společnosti tabuizovaná nebo popisuje chování či jevy významně odporující dané kultuře. Jelikož je nevhodnost závislá na kultuře, mění se spolu s kulturou i pojem nevhodnosti. To platí jak při změně kultury spolu s časem, tak i při změně kultury spolu s místem. Tím pádem

¹Mein Kampf. Encyclopædia Britannica [online]. Chicago, Illinois, U.S.: Encyclopædia Britannica, 2018 [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Mein-Kampf> (anglicky)

může určitá publikace být nevhodná na jednom místě ale vhodná jinde, stejně tak jako mohla být nevhodná v minulosti, ale teď už nevhodná není či naopak.

Pojem nežádoucí vystavíme na subjektivním vnímání jedince či skupiny. Nežádoucí literatura je pro nás taková, jejíž existence je proti zájmu nějaké entity - typicky pak entity skládající se z jednoho člověka či více lidí a jejich vzájemných vztahů. Takovou entitou může být typický jedinec, který ve společnosti nezastává žádnou speciální funkci. Každý však alespoň v něčem trochu vybočuje, a tak by mělo být zohledněno, že typický jedinec není ve všem zcela průměrný. Typického jedince bez nikoho dalšího odlišujeme od entity veřejnosti jako celku. U veřejnosti totiž zdůrazňujeme za prvé to, že bereme v ohled i zcela netypické jedince, a za druhé to, že všichni lidé jako součást veřejnosti mezi sebou mají určité vztahy. Mohou se kupříkladu shromažďovat a pořádat skupinové demonstrace. Ještě jinou významnou entitou bude v naší diskuzi politická reprezentace. Nejčastěji na úrovni jednoho státu. Tato struktura může a nemusí být zvolena veřejností a její moc může být nejrůznějších charakterů.

Každá z uvedených entit může mít zájem v potlačení nebo v odstranění určité literatury. Literární dílo může entitu přímo pošpiňovat.

Husák, Husák, Husák

Husák, Husák, Husák
ještě jednou Husák
Husák, Husák, Husák
je velkej pán.

On nás má ve břiše
a ve svém kožiše
Husák, Husák, Husák
je velkej pán.²

Ve výše uvedeném příkladu samizdatové poezie někdy z období 1972 až 1974, tedy nedlouho před nástupem Gustáva Husáka na post prezidenta ČSSR³, je právě tento budoucí prezident zesměšňován, což mohlo být proti zájmům jak jeho samotného tak i proti zájmům celého tehdejšího komunistického režimu.

Dostáváme se tak k pojmu „nelegální“. Jednoduchost tohoto označení může zdánlivě spočívat v jeho objektivitě. To proto, že v dané jurisdikci je určitá literatura nelegální, jen pokud tak byla označena. Naše pojetí se zde ale mírně zesložit'uje, jakmile si uvědomíme, že ilegalita spojená s literaturou může nabývat různých forem. Možností je mnoho. Nelegální může být danou literaturu šířit, vlastnit nebo třeba propagovat. Lze také namítnout, že ilegalita určité literatury nemusí být dána až tak objektivně, jak se mohlo na první pohled zdát. Je možné, že by bylo například zakázáno šířit literaturu, jež je neuctivá k nějakému náboženství. To už pak nelze považovat za čistě objektivní kritérium, protože literární „útok“ se může schovávat kupříkladu v metafoře, kde autorův úmysl není určitelný jednoznačně, takže nelze říci, jestli je taková literatura vskutku neuctivá.

Už výše uvedenou báseň Husák, Husák, Husák můžeme považovat za víc než jen nežádoucí pro komunistický režim. Tato báseň byla spolu s dalšími vydávána v samizdatu, tedy ne oficiální cestou, nýbrž skryta před zraky politické kontroly. To všechno pochopitelně proto, že tehdy vládnoucí totalitní režim svou kritiku takového rázu nedovoloval. Tudíž báseň navíc označíme za nelegální. Jak víme, otázka vhodnosti básně je závislá na kulturní normě, s níž hodláme pracovat. Připustíme-li, že komunistickému režimu se propagandou podařilo vybudovat i kulturní normu, v níž byla jeho kritika nepřipustná, pak v rámci této normy je báseň nevhodná. Pokud však uvážíme kulturu nikterak politicky orientovanou, hledá se nevhodnost básně jen těžce. Vrat'me se zpět k žádoucnosti díla. Už víme, že báseň je nežádoucí pro politický režim. Zato se však zdá být žádoucí pro odpůrce režimu. Tvorba a konzumace podobné literatury člověku dovoluje o politickém režimu uvažovat kriticky, což může přibližovat konec takového politického uspořádání. Na druhou stranu má existence protirežimního materiálu potenciál režim vyprovokovat, a tak by se režimem vytvářené podmínky mohly ještě zhoršit, protože by z jeho strany vyvstala snaha vzniku a distribuci tohoto materiálu zamezit, což by mohlo přinést i jiná omezení občanských svobod.

Přesuňme se nyní k jinému příkladu sporného díla. Tím teď bude kniha *Satanské verše*, jejímž autorem je Salman Rushdie. Již z názvu je znát, že kniha Satanské verše pravděpodobně nebude každým tolerována. Máme-li u názvu knihy ještě chvíli zůstat, dodejme, že dílo je pojmenováno podle tak zvaných satanských veršů v Koránu.⁴ Satanské verše v islámské posvátné knize jsou pasáží, jež sice údajně byla zjevena pro-

²PÁNEK, Fanda. Husák, Husák, Husák. *Vita horribilis: 1972-1985*. Praha: Kalich, 2007, str. 52. ISBN 978-80-7017-079-3.

³Gustav Husak. *Encyclopædia Britannica* [online]. Chicago, Illinois, U.S.: Encyclopædia Britannica, 2017 [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Gustav-Husak> (anglicky)

⁴The Satanic Verses. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2018 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Satanic_Verses (anglicky)

roku Mohamedovi, avšak nikoli Alláhem nýbrž Satanem.⁵ Rushdieho kniha obsahuje několik dalších kontroverzních myšlenek. Zakladatel islámu v ní nese jméno Mahoun, jež bylo ve středověku používáno evropskými učenci jako hanebné označení proroka Mohameda.⁶ Jednou ze dvou hlavních postav je anděl Džibríl, jehož jméno vzniklo úpravou jména archanděla Gabriela, a tou druhou je člověk částečně proměněný v d'ábla jménem Saládín, přičemž Saladin je významný islámský hrdina z dob křížáckých výprav. V neposlední řadě také v textu nacházíme tři prostitutky pojmenované stejně jako ženy proroka Mohameda.

Proměnit urážky ve výhodu, whigové, toryové, černoši, ti všichni se rozhodli jména, která dostali v opovržení, nosit s pýchou; taktéž náš samotář lezoucí na horu, budoucí prorok, se má stát středověkým bubákem, synonymem Dábla: Mahounem.

To je on. Kupec Mahoun, zlézající rozpálenou horu v Hidzázu. Město pod ním se na slunci tetelí jako fata morgána.⁷

Všechny tyto shody jmen a podobně rozporuplné části Rushdieova textu rozhněvaly především značnou část muslimské komunity. Tehdejší iránský duchovní vůdce Rúholláh Chomejní vydal v roce 1989, tedy asi rok po publikaci knihy, fatvu⁸ nařizující zabití Rushdieho. Samotnému autorovi Rushdiemu se dostalo pomoci od policie Spojeného království, kde už předtím pobýval, a tak přímo on žádnou fyzickou újmu neutrpěl. Hůře dopadli někteří překladatelé Satanských veršů. Několik jich bylo zraněno a jedenáctého července 1991 byl dokonce japonský překladatel Rushdieovy novely ubodán k smrti. Do dvou let od svého vydání byla kniha zakázána v Indii, Bangladeši, Súdánu, Republice Jižní Afrika, na Srí Lance, v Keni, Thajsku, Tanzanii, Indonésii, Singapuru a ve Venezuele. V anglických městech Bolton a Bradford byla kniha veřejně pálena. Naproti tomu mnozí nenávidí vůči knize, především pak vydanou fatvu, odsoudili, protože odporovala svobodě projevu a svobodě náboženství. Dvanáct evropských zemí tehdy na tři týdny stáhlo své velvyslance z Íránu. Negativní reakce vůči fatvě se objevily ale i v islámském světě, kde například teolog Muhammad Hussan ad-Din tvrdil, že bez řádného soudu, v němž by Rushdie měl příležitost se obhájit, je nařízení zabití nepřijatelné.⁹

Zajímavé navíc je, že bouřlivé reakce vyvstaly po vydání knihy v angličtině, tedy nikoli v jazyce dostupném mnoha muslimům. Dodejme také, že už v naší ukázce výše je zřetelné, že třeba právě jméno Mahoun nese postava s pýchou, a proto jej není třeba nutně vnímat čistě jako urážku islámu. Můžeme spekulovat, že namísto důkladného studia knihy byly extrémní reakce založeny na zaslepených představách o zákeřnosti západního světa, které byly mimo jiné podporovány islámskými politiky-duchovními.

Pokusme se nyní Satanské verše zařadit pomocí dříve uvedených pojmů. Rushdieho text lze označit za nevhodný alespoň v některých výkladech islámské kultury. Naopak se západní kulturou se myšlenky knihy neshodávají. Není to kvůli západní svobodě slova či náboženství, ale z důvodu neposvátného pohledu na fenomény, které jsou posvátné islámu. Co skutečně zaručují západní svobody, není vhodnost myšlenek, nýbrž ochrana jejich nepotlačované existence. Máme-li zhodnotit žádoucnost díla, pak lze z muslimských reakcí vyvodit, že pro islám je kniha nežádoucí. Nežádoucí, protože přímo v učení islámu je taková literatura označena za špatnou. Pro ty, kdož islámské hodnoty nepřijímají, mohou být Satanské verše ale také nežádoucí. Například kvůli následnému zhoršení západo-islámských vztahů, což mohlo vést kupříkladu ke snížení objemu vzájemného obchodu. A proto může být kniha nežádoucí i pro nemuslimy. Jejich důvodem není přímý odpor ke knize, ale odpor nepřímý, jenž pramení z odporu muslimů. O ilegalitě knihy už jsme se krátce zmínili uvedením zemí, v nichž byla zakázána. Zákaz pravděpodobně přímo neovlivňuje ostatní země. Ovšem lid zemí, kde kniha zakázána byla, se stává náchylnějším k uvěření falešným výroky o Satanských verších proto, že nemá možnost si knihu přečíst a zhodnotit její obsah podle vlastního uvážení.

Přesouváme se k dalšímu příkladu knihy s potenciálně negativními prvky. Tou je tentokrát *Lolita* od Vladimira Vladimiroviče Nabokova. Autor byl sice původem Rus, ale odstěhoval se do Spojených států a právě i Lolitu napsal v angličtině a do ruštiny ji pak až překládal. Kniha samotná je o asi čtyřicetiletém Humbertu Humbertovi a o jeho nevlastní dceři Dolores, již on sám ve své mysli nazývá Lolita. I přes fakt, že Dolores je dvanáct let, je do ní její nevlastní otec beznadějně zamilovaný a to v takové míře, že nakonec dojde i k jejich vzájemnému sexu. Následující citace vystihuje Humbertovy myšlenky, zatímco spolu s Dolores cestují po Spojených státech amerických.

⁵Satanic Verses. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2018 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Satanic_Verses (anglicky)

⁶The Satanic Verses Controversy. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2018 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Satanic_Verses_controversy (anglicky)

⁷RUSHDIE, Salman. II Mahoun, I. Satanské verše. Praha: Paseka, 2015, str. 97. ISBN 978-80-7432-487-1.

⁸Nábožensko-politické stanovisko vydávané vysoce postavenou osobou v islámském světě.

⁹The Satanic Verses Controversy. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2018 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Satanic_Verses_controversy (anglicky)

Má *chère Dolorès!* Chci tě, drahoušku, ochránit před všemi hrůzami, které čekají na malé holčičky v kolnách na uhlí a zapadlých uličkách i, bohužel, *comme vous le savez trop bien, ma gentille*, v borůvkovém lese v nejmłodřejším létě. Zůstanu tvým poručníkem, at' se stane cokoli, a když budeš hodná, může soud v krátké době poručnictví legalizovat. Víš ty co, Dolores Hazeová, zapomeňme teď ale na právníckou terminologii, terminologii, která považuje pojem „prostopášné a smilné tělesné obcování“ za racionální. Nejsem zločinný sexuální psychopat nemravné obtěžující dítě.¹⁰

Lolita byla vydána v roce 1955 ve Francii, kde byla do dvou let zakázána. Celní úřady Spojeného království mezitím také znemožnily její import do země. Francouzský zákaz však trval jen dva roky a podobně i ve Spojeném království byla kniha v roce 1959 vydána. Kolem knihy se ještě dnes objevují kontroverze - není kupříkladu jasné, jak by se měla Lolita prezentovat studentům ve školách, neboť se dotýká problematiky značně citlivé.¹¹

Jaká jsou tedy negativa knihy Lolita, jež by mohla vést k jejímu zakázání? Lze ji jistě označit za nevhodnou. Alespoň tedy z pohledu většinové západní kultury, která se k sexuální aktivitě nezletilých staví velmi odmítavě. Navíc je toto téma dosti tabuizované a to Lolitě na vhodnosti nepřidává. Težko hledáme konkrétní jedince, pro něž by toto dílo bylo nežádoucí významně více než pro zbytek společnosti, takže nežádoucnost Lolity je spíše celospolečenská. Spekuluje, že Lolita je nežádoucí, protože její obsah může být jednak přímo nepřijemný pro čtenáře a druhak odsuzovaný celou společností nepřímo proto, že je příliš nevhodný. Jak už jsme se dozvěděli, Lolita byla v jistých zemích nelegální avšak nijak dlouhodobě. Poukažme i na to, že v některých zemích může Lolita být nelegální nikoli v tom smyslu, že by byla za nelegální označena přímo, nýbrž že obecně literatura s podobným obsahem je nelegální. To se neděje v západních zemích jako spíše v zemích, kde se náboženství významně podílí na výkonu státní moci, například tedy v už zmíněném Íránu.¹¹

Uvedme ještě jeden příklad částečně negativní knihy. Tou je *Obraz Doriana Graye* od Oscara Wilda. Hlavní postava Dorian Gray je mladý pohledný muž, který si nechá namalovat svůj portrét. Následně si začne přát, aby se časem nekazil on sám, ale jeho právě vytvořený portrét. Tak se také začne dít. Dorian zůstává mladý a zdravý, zatímco jeho obraz chřadne. Jelikož Dorianovy činy jeho samého kazit nemohou, začne Dorian jednat nemorálně, což kazí jeho portrét ještě více. V následující citaci vědec Alan Campbell na Dorianovo požádání chemicky odstraňuje tělo Basila Hallwarda, jež Dorian zavraždil.

Bylo už dlouho po sedmé, když se chemik vrátil do knihovny. Byl bledý, ale naprosto klidný. „Udělal jsem, oč jsi mě požádal,“ zamumlal. „A teď sbohem. Už se víckrát neuvidíme.“

„Zachránil jsi mě před zkázou, Alane. To ti nikdy nezapomenu,“ dodal princ Dorian.

Jakmile za Campbellem zaklaply dveře, vystoupal po schodech do podkrovní. V místnosti se vznášel děsuplný zápach kyseliny dusičné. Ale to, co tu předtím sedělo, bylo pryč.¹²

Už v roce 1890 při publikování originální verze v literárním magazínu *Lippincott's Monthly Magazine* byly některé části Wildeova textu cenzurovány. Jednalo se o části popisu Dorianova nemorálního chování. K Dorianovým činům se negativně vyjadřovala i následná kritika, která je označovala za demoralizující.¹³

Pokusme se nyní o pár obecnějších tvrzení. Začneme s legalitou literatury. Konkrétně v Česku *Listina základních práv a svobod* tvrdí následující:

- (1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.
- (2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.
- (3) Cenzura je nepřipustná.
- (4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.¹⁴

Listina tedy svobodu projevu zaručuje, stejně tak jako nepřipouští cenzuru. Přitom však povoluje tyto svobody omezit v okolnostech, kdy je takové omezení v zájmu demokratického a svobodného státu. Listina tedy svobodě slova přikládá značnou hodnotu a důležitost, ale přitom nebrání tomu, aby jakákoli z publikací

¹⁰NABOKOV, Vladimír. Část druhá, Kapitola 1. Lolita. Praha: Odeon, 1991, str. 151. ISBN 80-207-0308-X.

¹¹Lolita. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2018 [cit. 2018-04-21]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Lolita> (anglicky)

¹²WILDE, Oscar. Kapitola XIV. *Obraz Doriana Graye*. V tomto překladu vydání druhé. Praha: Odeon, 2018, str 185. Knihovna klasiků (Odeon). ISBN 978-80-207-1814-3.

¹³The Picture of Dorian Gray. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2018 [cit. 2018-04-21]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Picture_of_Dorian_Gray (anglicky)

¹⁴ČESKO. LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD: Hlava druhá, Oddíl druhý, Článek 17. In: Sběrka zákonů. 2/1993. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

jako jsou Mein Kampf, Satanské verše, samizdatová poezie, Obraz Doriana Graye či Lolita, u nichž totiž lze najít pasáže nemravné nebo nebezpečné, byla zákonem omezoována.

Ptejme se proto sami, jestli by literatura měla být zakazována, nebo obecněji, jestli by měly být kladeny překážky přístupu k určité literatuře. Přístup ke konkrétní literatuře můžeme omezit, ale v praxi mu nemůžeme zamezit zcela. Když tedy přístup omezíme, bude obtížnější se k dané literatuře dostat. Tak odradíme především potenciální čtenáře, kteří o čtení dané literatury příliš neusilují. Čtenáře, již mají větší motivaci konkrétní literaturu konzumovat, odradíme méně. Je-li naším cílem ve společnosti předejít zbytečně extrémním myšlenkám, obecně nekulturním či nebezpečným myšlenkám, jež mnozí ve zmiňovaných knihách nacházejí, pak zákaz dané literatury nemusí být velmi účinný.

Pokud běžným čtenářům zpřístupníme jakoukoli literaturu spolu s vhodným kontextem, může to pro ně být přínosné. Bude-li zmiňovaná literatura čtena strážlivě a v rozumném kontextu, mohou čtenáři lépe pochopit její nežádoucnost a naopak snížit vlastní náchylnost k nežádoucím myšlenkám. Nežádoucí totiž zpravidla nejsou knihy samotné, nýbrž myšlenky, jež prezentují.

Výše jsme zvažovali žádoucnost z pohledu celé společnosti. Pokud ve společnosti panuje fungující demokracie, tedy že vládne lid a legislativní rozhodnutí by měla být v jeho zájmu, pak by podle našich argumentů neměla literatura být zakazována. Ovšem pokud demokratický systém nevládne, řídí se legislativní rozhodnutí zájmy té entity, která je u moci. Když pak určitá literatura může postavení vládnoucí složky podkopávat, je pro ni logické tuto literaturu zakázat. Uvažme například Satanské verše. Přítomnost tohoto díla představuje svět otevřený liberálními myšlenkami přístupu k islámu. Sice ne každý, ale alespoň někteří by si po přečtení Satanských veršů mohli uvědomit neefektivitu svého státního zřízení. To ohrožuje postavení islámských vůdců a my tak nacházíme možné pragmatické vysvětlení zákazu tohoto díla.

Je-li svobodná literatura v zájmu společnosti pro svou schopnost rozšiřovat čtenářovy obzory, pak je v zájmu společnosti žít v demokracii, protože ta by literaturu měla zpřístupňovat. Uvažujme nyní znovu výhody svobody projevu, konkrétně literárního projevu, a nepřítomnosti cenzury. Tvrdili jsme, že jinak negativní literatura může mít i pozitivní efekt, pokud je čtena v rozumném kontextu. Kontext při konzumaci literatury je tvořen čtenářovými dosavadními znalostmi a zkušenostmi, jejichž nabývání obecně označujeme jako vzdělávání. Takže aby bylo pozitivního efektu skutečně dosaženo, musí být společnost vzdělaná. Lidé mohou být vzdělaní v mnoha směrech, zde myslíme především vzdělanost, jež souvisí s literaturou. Takto vzdělávání může být čtenář nejen přímo v k tomu určených institucích, ale také čtením vyváženého a širokého spektra literatury.

Je otázkou, zdali je společnost skutečně na takové úrovni, aby mohla ze svobodné literatury benefitovat. Nebudeme se snažit o definitivní odpověď, ale můžeme říci, že tato připravenost je v jednotlivých krajích, zemích a kulturách odlišná a že důrazem na dobré vzdělání ji můžeme jen zlepšovat. Zde poukážme na historický vývoj, kdy hlavně v posledních staletích literární svobody přibývalo. Tento trend můžeme spojit s rostoucí všeobecnou vzdělaností, která zapříčinila, že z literární svobody plynulo více výhod a pro společnost tak byla důležitější. Například v roce 1966 zanikl seznam *Index Librorum Prohibitorum* vydávaný katolickou církví s tradicí přesahující čtyři staletí.¹⁵ Závěrem tedy shrňme, že v nevzdělané či nedemokratické společnosti je literární cenzura přípustná a často i žádoucí, kdežto ve vzdělané a demokratické společnosti je literární cenzura nežádoucí a často i nepřípustná. V tomto eseji jsme se zabývali literaturou. Jistě se lze též podrobně věnovat politické stránce dané problematiky a i proto nemůžeme zaujmout jediné definitivní stanovisko k tématu daleko přesahujícím hranice této práce. I tak dodejme, že pokud je naším cílem vzdělaná a demokratická společnost, měla by naším cílem stejně tak být i svobodná tvorba literárních děl a neomezovaný přístup k nim.

---

¹⁵Index Librorum Prohibitorum. Encyclopædia Britannica [online]. Chicago, Illinois, U.S.: Encyclopædia Britannica, 1998 [cit. 2018-04-21]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Index-Librorum-Prohibitorum> (anglicky)

Použitá literatura

Mein Kampf. Encyclopædia Britannica [online]. Chicago, Illinois, U.S.: Encyclopædia Britannica, 2018. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Mein-Kampf> (anglicky)

PÁNEK, Fanda. Husák, Husák, Husák. Vita horribilis. Praha: Kalich, 2007. ISBN 978-80-7017-079-3.

Gustav Husak. Encyclopædia Britannica [online]. Chicago, Illinois, U.S.: Encyclopædia Britannica, 2017. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Gustav-Husak> (anglicky)

The Satanic Verses. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2018. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Satanic_Verses (anglicky)

Satanic Verses. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2018. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Satanic_Verses (anglicky)

The Satanic Verses Controversy. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2018. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Satanic_Verses_controversy (anglicky)

RUSHDIE, Salman. Satanské verše. Praha: Paseka, 2015. ISBN 978-80-7432-487-1.

NABOKOV, Vladimir. Lolita. Praha: Odeon, 1991. ISBN 80-207-0308-X.

Lolita. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2018. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Lolita> (anglicky)

WILDE, Oscar. Obraz Doriana Graye. V tomto překladu vydání druhé. Praha: Odeon, 2018. Knihovna klasiků (Odeon). ISBN 978-80-207-1814-3.

The Picture of Dorian Gray. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2018. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Picture_of_Dorian_Gray (anglicky)

ČESKO. LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD. In: Sbírka zákonů. 2/1993. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Index Librorum Prohibitorum. Encyclopædia Britannica [online]. Chicago, Illinois, U.S.: Encyclopædia Britannica, 1998. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Index-Librorum-Prohibitorum> (anglicky)